

NAZIM HESAPLAR VE MUHASEBELEŐTİRİLMESİ

Yrd.Doç.Dr. Ali Rıza KAYMAZ
Afyon Kocatepe Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Öğretim Üyesi

Yrd.Doç.Dr. Cemal ELİTAŐ
Afyon Kocatepe Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Öğretim Üyesi

Doç.Dr. Veysel KULA
Afyon Kocatepe Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

1- GİRİŞ

Tekdüzen Muhasebe Sistemi (TMS), dönemsonunda oluşturulacak olan temel mali tabloların (bilanço ve gelir tablosu), hem “Muhasebenin Temel Kavramları” hem de “Temel Mali Tabloların Düzenlenme İlkeleri” ile tam bir uyum içerisinde olmasını öngörür. Bundaki temel amaç, mali tablolara yansıyan bilgilerin bilgi kullanıcıları tarafından en iyi şekilde ve hızlı bir şekilde kullanılabilmesi için bu temel mali tabloların ihtiyaca uygun, anlaşılabilir, doğru ve güvenilir ve karşılaştırılabilir olmasıdır. Bu açıdan, mali tabloların, işletmenin tablo tarihindeki gerçek durumunu tüm açıklığı ile ortaya koyması gerekir.

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğı (MSUGT) muhasebeden vergi yönlü olan “Doğru Matrah”ı tespit etmesini değil, bilgi kullanıcıları yönlü olan “Doğru Sonuç”u bulmasını istemektedir. Bu durumda da Tekdüzen Muhasebe Sistemi (TMS)’nin gereklerine göre mali tablo oluşturmak için, Nazım Hesap kullanımının yaygınlaşması gerekmektedir.

Nazım hesapların İngilizce karşılığı “Off-the-balance-sheet accounts” olup, bilançoda aktif ve pasif sınıfına girmeyen ve bilançoya not niteliğinde kayıt alan hesaplardır.

Lewis’e (1992) göre nazım hesap kullanımının reel sektör için çeşitli avantajları vardır. İlk olarak, konsinye satış gibi ürün finansmanı uygulamaları normal iş ilişkilerinin genişlemesine yol açar. Ayrıca bilançoda gözükmeyecek şekilde fon elde etmek, mevcut likidite oranları ile borçlanma oranlarını geliştirir ve haliyle işletmelerin daha çok borçlanmaları mümkün kılabilir.

2- NAZIM HESAPLAR

Nazım hesap kullanımı Dünya üzerinde farklı kullanım şekilleriyle karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunlardan en yaygın olan üç farklı kullanım şekli vardır ki bunlar şöyledir; (Yalkın, 2001:393 ayrıca bkz. Erdamar ve Basık, 2003:173)

1- Koşullu işlemler için işletmenin muhasebe sisteminde kayıtlara yer verilmez. Fakat bilançonun dipnotunda veya eklerinde bu işlemle ilgili bilgiler belirtilir. Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D.)'nde koşullu işlemlere ilişkin uygulama bu biçimdedir.

Bu uygulamayı destekleyenler, koşullu işlemlere ilişkin verilen diğer işlemlere ilişkin toplamların altında birbirine eşit nazım hesaplarda gösterilmesini, bu öğelerin gerçek borç veya gerçek alacak oldukları düşüncesini yaratacağından yanlış ve zararlı bir uygulama biçimi olacağını belirtmişlerdir.

2- İşletmenin genel muhasebe kayıtları ile ilgili olmayan ancak iki yanlı (muzaaf) muhasebe kayıtlarına göre yürütülen özel bir muhasebeye, koşullu işlemler için yer verilir. Fransız hesap planı bu biçimi esas almıştır.

Her koşullu işlem veya taahhüt için iki hesap açılır. Bu hesaplardan birincisi alacaklı ve ikincisi ise borçlu duruma geçecek kişiler karşısında işletmenin durumunu gösterir.

3- Taahhütler ve koşullu işlemlere ilişkin kayıtlar genel muhasebe kayıtları içinde yer alır. Bu durumda çift hesaplar kullanılmaktadır.

Ülkemizdeki uygulama genelde üçüncü biçime göre yapılmaktadır. 1994'de uygulamaya geçilen Tekdüzen Muhasebe Sistemi (TMS) ikinci sisteme uygundur. Başka bir ifadeyle, ülkemizdeki uygulamada tüm nazım hesaplara genel muhasebe sistemi içerisinde yer verilmektedir.

Nazım hesaplar gerçek aktif ve pasif ifade etmediklerinden aynı anda hem borçlu ve hemde alacaklı olabilirler. Başka bir ifadeyle, muhasebe tekniği açısından her zaman çift taraflı olarak muhasebeleştirilirler. Söz konusu işlem sonuçlanınca da, yine ters kayıtla kapatılırlar. Bilançonun her iki tarafında, diğer kalemlerin en altında ve bilanço toplamından sonra gösterilirler (Erdamar ve Basık, 2003:173 ayrıca bkz. Bektöre, Benligiray ve Erdoğan, 2002:209).

Nazım hesaplar işletmelerde çeşitli amaçlarla tutulabilir. Bunların belli başlıları şöyledir;

- Emanet mallarla ilgili işlemlerde,
- Konsinye (satılması amacıyla teslim edilen) mallarla ilgili işlemlerde,
- Rehin mallarla ilgili işlemlerde (Cemalcılar ve Erdoğan, 2000:239),
- Kefaletlerle ilgili işlemlerde (Cemalcılar ve Erdoğan, 2000:243),
- Teminatlarla ilgili işlemlerde (Kumkale, 2002: 203),

- Yasal firenin aşılması ile ilgili durumlarda,
- Nedeni belirlenemeyen kayıpların oluşması halinde,
- İştiraklerden elde edilen kâr payları nedeni ile,
- İşletmenin çeşitli nedenlerle ödemek durumunda olduğu cezalar karşısında,
- Yasal tutarı aşan amortisman paylarının, aşan kısımları için (Çankaya, 1995:61),
- Unutulmuş gelir ve giderlere ilişkin olarak (Çankaya, 1995:61),
- Ödenen komisyonlar için,
- Karşılaşılan çeşitli noksanlar halinde (Sözbilir ve Yenigün, 2003:250),
- Menkul kıymet değer düşüklüklerinde,
- Hazine bonolarından meydana gelen kazançlar durumunda,
- Konulan ipotekler nedeni ile (Çankaya, 1995:95),
- Değer artış kazançlarında (Çankaya, 1995:37-38),
- Ayrılan kıdem tazminatları için,
- Çeklere uygulanan reeskontlar için,
- İşletmenin döviz kasasında görülen Türk Lirası karşılığının döviz değeri (Kumkale, 2002: 203),
- İşletmenin yurt dışı borçları hesabında görülen Türk Lirası karşılığının döviz değeri (kumkale, 2002: 203-204),
- Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler (Kumkale, 2002: 204).3,

NAZIM HESAPLARIN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN ÖRNEKLER

Yukarıda hangi amaçlarla kullanılacağı sayılan nazım hesaplara ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

ÖRNEK-1: Satılmak üzere (X) A.Ş. tarafından işletmeye konsinye (emanet) olarak gönderilmiş 100,00.-YTL.'lik mal mevcuttur. Gerekli yevmiye kaydını yapınız.

	/	
931 EMANET ALINAN KIYMETLER HESABI		100,00
931.01 Emanet Alınan Stoklar		
932 EMANET KIYMET VERENLER HS.		100,00
932.01 (X) A.Ş.		
	/	

Burada unutulmaması gereken nokta konsinye (emanet) olarak gönderilen malların, envanter listelerine dahil edilmesi gerektiğidir.

ÖRNEK-2: (Y) A.Ş. tarafından işletmeye 200,00.-YTL.'lik mal rehin bırakılarak, karşılığında işletmeden 125,00.-YTL. kredi alınmıştır. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

---

136 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR HESABI	125,00
136.01 (Y) A.Ş.	
100 KASA HESABI	125,00

---

921 REHİN ALINAN KIYMETLER HESABI	200,00
921.01 Rehin Mallar	
922 REHİN KIYMET VERENLER HS.	200,00
922.01 (Y) A.Ş.	

Rehin karşılığında kredi alan işletme borcunu ödediğinde rehin kalkacak ve işletme böylece malını geri alabilecektir. İşletmenin (Y) A.Ş.' nin aldığı kredi için faiz yürütmediğini kabul edildiğinde yevmiye kayıtları aşağıdaki şekilde olacaktır;

---

100 KASA HESABI	125,00
136 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR HS.	125,00
136.01 (Y) A.Ş.	

---

922 REHİN KIYMET VERENLER HESABI	200,00
922.01 (Y) A.Ş.	
921 REHİN ALINAN KIYMETLER HS.	200,00
921.01 Rehin Mallar	

ÖRNEK-3: Dönem sonunda yapılan muhasebe dışı envanter sonucunda 100,00.-YTL.'lik malın eksik çıktığı anlaşılmıştır. Bu firenin 80,00.-TL.'lik kısmı yasal fire oranı içerisinde. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

621 SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ HS.	80,00
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR HS.	20,00
153 TİCARİ MALLAR HESABI	100,00

950 KANUNEN KABUL EDİLMEYEN GİDERLER HS.	20,00
950.01 Kabul Edilmeyen Fire	
951 KAN. KAB. ED. GİD. ALACAKLI HS.	20,00

ÖRNEK-4: İşletmenin 90,00.-YTL. maliyetli ve birikmiş amortismanı 36,00.-YTL. olan hesap makinesi kaybolmuştur ve gerek nedeni ve gerekse de sorumlusu tespit edilememiştir. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR HESABI	36,00
257.05 Birikmiş Demirbaş Amortismanı	
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİD. VE ZARARLAR HS.	54,00
689.01 Sayım Noksanı Gideri	
255 DEMİRBAŞLAR HESABI	90,00
255.05 Hesap Makinası	

950 KANUNEN KABUL EDİLMEYEN GİD. HS.	54,00
950.02 Sayım Noksanı Gideri	
951 KAN.KAB.ED.GİD.ALACAKLI HS.	54,00

ÖRNEK-5: İşletme, iştiraki durumundaki bir şirketten Kurumlar Vergisi düşüldükten sonra 100,00.-YTL. kâr payı tahsil etmiştir. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

100 KASA HESABI	100,00
640 İŞTİRAKLERDEN TEMETTÜ	
GEL. HS.	100,00

952 VERGİYE TABİ OLMAYAN GELİRLER HS.	100,00
952.01 Vergiden Muaf İştirak Kazançları	100,00
953 VER. TABİ OLM. GEL. ALACAKLI HES.	100,00

ÖRNEK-6: İşletme, Sosyal Sigortalar Kurumu (S.S.K.)'na 45,00.-YTL. gecikme cezası ödemiştir. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

---

689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR HS.	45,00
689.02 Ödenen Cezalar	
100 KASA HESABI	45,00

---

950 KANUNEN KABUL EDİLMEYEN GİD. HS.	45,00
950.03 Kurum Cezaları	
951 KAN. KAB. ED. GİD. ALACAKLI HS.	45,00

ÖRNEK-7: (Z) üretim işletmesi makinalarını 2003 yılında Maliye Bakanlığı'nın belirlediği orana göre değerlemiş olsaydı, amortisman gideri 84.500.000.-TL.'sı olacaktı. Ancak işletme, makinaların çok çalışmış olması dolayısı ile daha yüksek oranda değerlemeye tâbi tutmuş ve bunun sonucunda 120.000.000.-TL.'sı amortisman gideri ortaya çıkmıştır. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

Meydana gelen bu fark;

---

730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ HESABI	120.000.000
730.07 Amortisman Gideri	
257 BİRİKMİŞ AMORT. HS.	120.000.000
257.03 Tesis, Makine ve Cihaz Amort.	

Fark= (120.000.000.-TL. – 84.500.000.-TL.) = 35.500.000.-TL. Vergi Usul Kanunu'nca gider olarak kabul edilmemektedir. Bu nedenle aşağıda yer alan yevmiye kaydına yer verilecektir.

---

910 MATRAHA EKLENECEK UNSURLAR HS. 35.500.000

910.01 Yasal Sınırı Aşan Amortisman Gideri

911 MAT. EKL. UNS. KARŞILIĞI HS. 35.500.000

911.01 Yasal Sınırı Aşan Amort. Gid. Karşılığı

ÖRNEK-8: İşletme 2005 yılında mevcut demirbaşı için 240,00.-YTL. birikmiş amortisman ayırması gerekirken, ayırmayı unutmuştur. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

---

770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HESABI 240,00

770.07 Amortisman Gideri

257 BİRİKMİŞ AMORT. HS. 240,00

257.05 Birikmiş Demirbaşlar Amortismanı

---

910 MATRAHA EKLENECEK UNSURLAR HS. 240,00

910.02 Amortisman Gideri

911 MAT.EKL.UNS.KARŞILIĞI HS. 240,00

911.02 Amortisman Gideri Karşılığı

ÖRNEK-9: İşletme, bir ihaleye girebilmek için T. İş Bankası'ndan 10.000,00.-YTL. tutarlı bir teminat mektubu almış ve 30,00.-YTL. komisyonu aynı banka nezdindeki ticari mevduat hesabından ödemiştir. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

---

780 FİNANSMAN GİDERLERİ HESABI 30,00

102 BANKALAR HESABI

102.01 T.İş Bankası Tic.Mev.Hs. 30,00

---

900 BORÇLU NAZIM HESAPLAR 10.000,00

900.01 Teminat Mektubundan Borçlular

901 ALACAKLI NAZIM HESAPLAR 10.000,00

901.01 Teminat Mektubundan Alacaklılar

<hr/>		/	<hr/>	
900 BORÇLU NAZIM HESAPLAR			20,00	
900.02 Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler				
901 ALACAKLI NAZIM HS.			20,00	
901.02 Kanunen Kabul Edilmeyen Gider Alacak Hs.				

ÖRNEK-12: İşletmenin elinde bulunan hazine bonosunun altı aylık işlemiş faizi 80,00.-YTL.'dir. İşleme ilişkin gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

<hr/>		/	<hr/>	
181 GELİR TAHAKKUKLARI HS.			80,00	
181.01 Faiz Gelirleri Tahakkuku				
642 FAİZ GELİRLERİ HS.			80,00	
642.01 Hazine Bonosu Faizi				

<hr/>		/	<hr/>	
900 BORÇLU NAZIM HESAPLAR			80,00	
900.03 Vergiden Muaf Gelirler				
901 ALACAKLI NAZIM HS.			80,00	
901.03 Vergiden Muaf Gelirler Alacaklı				

ÖRNEK-13: İşletme, satın aldığı arsanın 1.500,00.-YTL.'lik borcuna karşılık bir senet vermiştir. Bu borç nedeniyle, satıcı tarafından tapuya ipotek konmuştur. Gerekli yevmiye kaydını yapınız.

<hr/>		/	<hr/>	
903 İPOTEKLİ TAŞINMAZLAR HS.			1.500,00	
903.01 İpotekli Arsalar				
904 İPOTEKLİ TAŞINMAZLAR KARŞ.HS.			1.500,00	
904.01 İpotekli Arsalar Karşılığı				

ÖRNEK-14: (N) Yapı Kooperatifi aktifinde iki yıl boyunca kullandığı bir taşınmazını satmış ve satış nedeniyle 600,00.-YTL.'lik kazanç sağlamıştır. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

<hr/>		/	<hr/>	
679 DİĞ. OLAĞANDIŞI GEL. VE KARLAR HS.			600,00	
679.01 Değer Artış Kazancı				
690 DÖNEM KAR VEYA ZARARI HS.			600,00	

---

960 MATRAHTAN İNDİRİLECEK UNSURLAR HS. 600,00

960.01 Değer Artış Kazancı

961 MAT. İND. UNS. KARŞILIĞI HS. 600,00

961.01 Değer Artış Kazancı Karşılığı

ÖRNEK-15: (S) Yapı Kooperatifi'ne usulsüz bir işlem nedeni ile vergi dairesince 100,00.-YTL. özel usulsüzlük cezası tahakkuk etmiş olup ceza bankadan indirimli olarak 70,00.-YTL. olarak ödenmiştir. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

---

770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS. 100,00

770.05 Vergi, Resim ve Harçlar

369 ÖDE. DİĞ. YÜKÜMLÜLÜKLER. HS. 100,00

369.01 Ödenece Diğer Yükümlülükler

---

369 ÖDENECEK DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER HS. 100,00

369.01 Ödenecek Diğer Yükümlülükler

102 BANKALAR HESABI 70,00

770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS. 30,00

770.05 Vergi, Resim ve Harçlar

---

910 MATRAHA EKLENECEK UNSURLAR HS. 70,00

910.03 Usulsüzlük Cezası

911 MAT. EKL. UNS. KARŞILIĞI HS. 70,00

911.03 Usulsüzlük Cezası Karşılığı

ÖRNEK-16: (T) Yapı Kooperatifi çalışanlar için 1.800,00.-YTL. kıdem tazminatı karşılığı ayırmıştır. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

---

730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ HS. 1.800,00

730.02 Kıdem Tazminatı

472 KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI HS. 1.800,00

---

910 MATRAHA EKLENECEK UNSURLAR HS. 1.800,00

910.04 Kıdem Tazminatı

911 MAT. EKL. UNS. KARŞILIĞI HS. 1.800,00

911.04 Kıdem Tazminatı Karşılığı

ÖRNEK-17: (Y) Yapı Kooperatifi elindeki vadeli çeke reeskont işlemi uygulamış ve reeskont tutarı 6,00.-YTL. olarak hesaplanmıştır. Gerekli yevmiye kayıtlarını yapınız.

---

322 BORÇ SENETLERİ REESKONTU HS. 6,00

647 REESKONT FAİZ GELİRLERİ HS. 6,00

---

910 MATRAHA EKLENECEK UNSURLAR HS. 6,00

910.05 Çek Reeskont Giderleri

911 MAT. EKL. UNS. KARŞILIĞI HS. 6,00

SONUÇ

En çok kullanılan biçimlerine ilişkin olarak yukarıda örneklendirilen nazım hesaplar, hatırlatıcı hesap olmalarının yanı sıra, gerçek bir aktif veya pasif hesap olmamaları nedeniyle birbirleriyle karşılıklı olarak çalışırlar ve yine ilgili işlemin sonunda karşılıklı olarak çalışarak kapanırlar.

Başka bir ifadeyle, mali karakterde olmayan dolayısıyla, bilanço unsurlarını etkilemeyen bazı olayların unutulmaması için kayıtlar içinde gösterilmesi istendiğinde, bilanço eşitliğini bozmaması için aynı kayıt içinde borçlandırılıp alacaklandırılan hesaplardır (Cemalcılar, Benligiray ve Sürmeli, 2003: 59-60 ayrıca bkz. Cemalcılar ve Erdoğan, 2000: 65).

Dönemsonlarında nazım hesaplar teker teker kontrol edilerek, nazım hesap kullanmayı gerektiren nedenlerin durumuna bakılır. Nazım hesap kullanmayı gerektiren nedenler ortadan kalkmış olmasına rağmen bu hesaplar halen görünüyorsa başka bir ifade ile henüz kapatılmamış ise ters madde kullanılarak hesaplar kapatılır. Nazım hesap kullanılmasını gerektiren durum devam ediyorsa kayıtlara dokunulmaz, yapılacak herhangi bir işlem yoktur (Ünalın ve diğerleri, 1988:256).

Yukarıda ki örneklerde de bu durum açık bir şekilde görülmektedir. “Doğru Sonuç” a ulaşmak adına gerektiği zaman mutlaka kullanılması gerekli olduğuna inandığımız bu hesap kümesinin, genelde, uygulayıcılar tarafından çok işlerlik kazandırılmadığı da bilinen başka bir gerçektir. Bu itibarla, bu hesap kümesi bir makale konusu olarak seçilmiştir. Amacımız; nazım hesapları tekrar gündeme getirerek –özellikle uygulayıcılar için- gerekli dikkati çekebilmektir.

KAYNAKÇA

- BEKTÖRE, Sabri, Yılmaz Benligiray ve Nurten Erdoğan, **Envanter ve Bilanço**, Eskişehir: Birlik Ofset, 2002.
- ERDAMAR, Cengiz ve Feryal Orhon Basık, **Finansal Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi**, İstanbul: Dönence Yayınları, 2003.
- YALKIN, Yüksel Koç, **Genel Muhasebe-İlkeler-Uygulamalar**, 12. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2001.
- CEMALCILAR, Özgül, Yılmaz Benligiray ve Fevzi Sürmeli, **Genel Muhasebe**, İkinci Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2003.
- CEMALCILAR, Özgül ve Nurten ERDOĞAN, **Genel Muhasebe**, Beşinci Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım, Mart 2000.
- ÇANKAYA, İslam, **Yapı Kooperatiflerinde Tekdüzen Muhasebe Sistemi Vergilendirme**, Ankara: Kasım 1995.
- ÇANKAYA, İslam, **Maddi Duran Varlıkların Yeniden Değerlemesi Amortisman Ayrılması**, Ankara: Kasım 1995.
- LEWIS, Mervyn. **Off-the-balance-sheet Activities**, The New Palgrave Dictionary of Money and Finance, Vol. 3, Macmillan, 1992.
- KUMKALE, Rüknettin, **Açıklamalı Muhasebe Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Literatür Yayınları: 75, Ağustos 2002.
- SÖZBİLİR, Halim ve Tekin Yenigün, **Muhasebeye Giriş**, İkinci Baskı, Afyon: 2003.
- ÜNALAN, Sedat, Halim Ergen, S. Hüseyin Tokay, Zeki Yanık ve Levent M. Tarlan, **Envanter Bilanço**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.